

Suggesties
voor de implementatie
van de vakoverschrijdende eindtermen
“Opvoeden tot Burgerzin”
2de graad Secundair Onderwijs

EINDTERM 1

“De leerlingen kunnen de inhoud van de mensenrechten toelichten aan de hand van voorbeelden uit de mensenrechtencharters, inzonderheid aan de hand van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind.”

Hoe kunnen we rond deze eindterm werken in onze klas of met onze school?

- We kunnen één of meerdere workshops houden uit ‘De Dertig Artikelen’, een educatief pakket van VORMEN ter kennismaking met de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM). Een variant van dit pakket, rond het Kinderrechtenverdrag, is in voorbereiding.
- We kunnen met de leerlingen gedurende een tijd krantenknipsels verzamelen die betrekking hebben op mensenrechten, en dan aan de hand van deze knipsels het verband leggen met het Kinderrechtenverdrag en/of met de UVRM.
- We kunnen onze leerlingen als opdracht een aantal vragen geven, waarop ze het antwoord dan moeten opzoeken (in de bibliotheek, op internet).
- We kunnen de leerlingen, in groepjes, een collage laten maken over één of meer van deze rechten. Aanvullend kunnen we hen ook vragen na te denken over wat ze zelf kunnen doen om het recht/de rechten te doen eerbiedigen of te helpen realiseren.
- We kunnen een jaarkalender aanleggen van belangrijke gebeurtenissen, internationale dagen, ..., en bij elk ervan het meest relevante mensenrecht of kinderrecht vermelden.
- Bij gelegenheid van de mondiale dag, van een uitstap of meerdaagse met onze klas,... kunnen we een opdrachtenspel organiseren rond mensenrechten.
- We kunnen met onze klas of met een leerjaar een tentoonstelling samenstellen over mensenrechten, of een evocatie creëren met getuigenissen, poëzie en muziek. Deze presenteren we dan op de Open Deurdag van de school.
- De jaarlijkse (?) musical die we op school met leerlingen maken kan ook wel eens rond een mensenrechtentema gemaakt worden.
- ...

Enkele aandachtspunten bij de behandeling van deze eindterm

Mensenrechten zijn ondeelbaar; zo wordt door de internationale gemeenschap gesteld. Het is dus belangrijk dat bij behandeling van het onderwerp mensenrechten in de klas de economische en sociale mensenrechten even goed als mensenrechten worden voorgesteld als de burgerlijke en politieke.

Mensenrechten zijn een dynamisch gegeven. De huidige stand van zaken in het vastleggen van mensenrechten in internationale verklaringen en verdragen hoeft geen eindpunt te zijn. Ook de huidige generatie kan het begrip mensenrechten verder vormgeven. Het is zinvol, waar mogelijk en haalbaar, leerlingen te laten nadenken over hoe zij zich mensenrechten in de toekomst voorstellen.

Enkele materialen

- Educatief pakket ‘De 30 Artikelen’: www.vormen.org/DertigArtikelen/
- De tekst van de UVRM (volledig, en in een vereenvoudigde versie): www.vormen.org/informatie/documenten.htm
- Idem, onder de vorm van 30 rechten: www.vormen.org/DertigArtikelen/OverzichtUVRM.htm
- Een opdrachtenspel rond mensenrechten (ook de afzonderlijke opdrachten ervan zijn bruikbaar): www.vormen.org/RechtDoorDeWereld/
- Toelichting bij de UVRM: www.vormen.org/DertigArtikelen/UVRMtoelichting.htm
- De tekst van het Kinderrechtenverdrag (volledig, en in een vereenvoudigde versie): www.vormen.org/informatie/documenten.htm
- Samenvatting van het Kinderrechtenverdrag in 16 rechten en toelichting: www.vormen.org/RechtDoorDeWereld/KinderrechtenInformatie.htm
- TERECHT!, een tentoonstellingspakket van VORMEN vzw over mensenrechten: www.vormen.org/Terecht/ (behandelt meerdere eindtermen burgerzin van de 2^e graad)

EINDTERMEN 2 & 5

EINDTERM 2

“De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen dat mensenrechten onderling afhankelijk zijn.”

EINDTERM 5

“De leerlingen herkennen schendingen van mensenrechten.”

Hoe kunnen we rond deze eindtermen werken in onze klas of met onze school?

- We kunnen het **overzicht van de 30 artikelen**¹ van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens bekijken ter inleiding.
- Vervolgens kan dit voor de leerlingen **concreter** gemaakt worden door een uitgebreide verzameling kranten ter beschikking te stellen met nationaal en internationaal nieuws waarin ze zoeken naar schendingen van mensenrechten. We kunnen de leerlingen vervolgens voor zoveel mogelijk van de rechten ook een bericht over een schending laten zoeken. **Voorbeelden van mensenrechtenschendingen**² zijn ook hier te vinden. Vervolgens kan je de rechten en de schendingen ervan in twee kolommen naast elkaar hangen. Of je kan ook een volledige workshop (workshop 5 ‘**Mensenrechten: toepassingen en schendingen**’³ uit het pakket ‘de 30 artikelen’) over toepassingen en schendingen van mensenrechten opzetten.
- We kunnen de leerlingen laten ervaren wat **het belang is van de verschillende rechten** op zich en voor elkaar aan de hand van workshop 3 ‘**Mensenrechten op een onbewoond eiland**’⁴ uit **het vormingspakket ‘de 30 artikelen**’⁵. De workshop dwingt een groep leerlingen om te kiezen welke rechten ze zeker zouden willen meenemen naar een onbewoond eiland. Dit kan gebeuren aan de hand van een **scoreblad**⁶. Bij de nabespreking kan worden nagegaan welke gevolgen het gemis van bepaalde rechten (met verwijzing naar de schendingen) zou hebben voor de waarde in de praktijk van de rechten die men wel verkoos. M.a.w. de leerlingen leren om zich voor te stellen hoe het leven eruit zou zien als we enkele van deze rechten uitsluiten. Op deze wijze worden de leerlingen zich bewust van de noodzaak van de **ondeelbaarheid** van de rechten uit de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.
- Eventueel kunnen we nog een stapje verder gaan en proberen om de samenhang en/of **oorzakelijke relaties** tussen verschillende schendingen (en achterliggende rechten) te visualiseren via pijlen.
Bv. Schending van het recht op vrijheid van vereniging → (is mede oorzaak van) schending van recht op lid zijn van vakbond → (is mede oorzaak van) schending van recht op eerlijk loon → recht op eigendom of recht op rust en vrije tijd...
- Maar je kan in navolging van workshop 3 uit **het vormingspakket ‘de 30 artikelen**’⁷, de omgeving ‘onbewoond eiland’ ook vervangen door een reële context zoals de eigen leefomgeving, de klas of de school en de activiteit dus omvormen tot een project rond ‘**klassenrechten** of **schoolrechten**’. Het document met de klassenrechten (het recht om rustig te kunnen werken, het recht op respect voor je mening, het recht op privacy voor persoonlijke bezittingen...) of schoolrechten kan worden uitgehangen in de klas of op school en op basis van positieve of negatieve ervaringen, gedurende het schooljaar verder aangevuld en aangepast worden door de leerlingen. Het wordt dan een dynamisch en levend document. Telkens er aanpassingen gebeuren, kan dit aanleiding geven tot een korte bespreking door de leerkracht. Op deze wijze zullen leerlingen vanuit hun eigen ervaring ook leren over het belang van de verschillende rechten t.o.v. elkaar en over de ondeelbaarheid ervan.

¹ www.vormen.org/DertigArtikelen/OverzichtUVRM.htm

² www.vormen.org/DertigArtikelen/InvulbladToepassingen.htm

³ www.vormen.org/DertigArtikelen/ToepassingenSchendingen.htm

⁴ www.vormen.org/DertigArtikelen/OnbewoondEiland.htm

⁵ www.vormen.org/DertigArtikelen

⁶ www.vormen.org/DertigArtikelen/ScorebladEiland.htm

⁷ www.vormen.org/DertigArtikelen/index.htm

- Bij het werken met TERECHT!, een tentoonstellingspakket van VORMEN vzw over mensenrechten (www.vormen.org/Terecht/) behandel je meerdere eindtermen burgerzin van de 2^e graad, waaronder deze.

Enkele aandachtspunten bij de behandeling van deze eindtermen

- Alvorens te werken aan het besef van onderlinge afhankelijkheid van de verschillende rechten, is het aangewezen om eerst een algemene kennismaking met de Universele Verklaring aan te bieden.
- Mensenrechten zijn onderling afhankelijk en daarom wordt ook uitdrukkelijk vermeld in het verdrag dat ze ondeelbaar zijn. Een exclusieve nadruk op sommige rechten (bv. vrijheid van meningsuiting) zonder aandacht voor de andere (bv. recht op een adequate levensstandaard) is tegenstrijdig met de doelstellingen van mensenrechten.
- De inhoud en reikwijdte van die onderlinge afhankelijkheid kan ook aan bod komen aan de hand van de **drie categorieën en generaties mensenrechten**⁸. Met betrekking tot de onderlinge afhankelijkheid van de verschillende rechten en het principe van de drie generaties van mensenrechten kan ook verwezen worden naar de lessen geschiedenis waarin de politieke, sociale en economische ontvoogding van de arbeiders vanaf 1900 aan bod komt.
Bv.: eindterm 2de graad ASO; Leerlingen brengen waardering op voor de manier waarop individuen en emancipatiebewegingen strijd voer(d)en tegen machts-structuren en gevestigde orden voor de realisatie van de rechten van de mens.

⁸ www.vormen.org/EersteStappen/1a.htm#R5

EINDTERM 3

De leerlingen kunnen het universeel karakter van mensenrechten aantonen.

Wat bedoelt men met het universeel karakter van de mensenrechten?

Universeel betekent in deze context dat mensenrechten van alle mensen, overal ter wereld zijn (zie artikel 2 en de laatste paragraaf van de preambule van de UVRM⁹) en dat ze waarden en principes bevatten die elke mens, elke gemeenschap en elke overheid in om het even welk land moet respecteren. De basis van mensenrechten - het respect voor menselijk leven en menselijke waardigheid - kan men terugvinden in de meeste godsdiensten en filosofische stelsels en zijn dus universeel omdat ze tegemoet komen aan elementaire menselijke behoeften.

Hoe kunnen we rond deze eindterm werken in onze klas of met onze school?

- Alvorens we de elementaire menselijke behoeften kunnen herkennen, is het nodig dat we het begrip menselijke waardigheid van dichterbij bekijken. We kunnen dit doen door de leerlingen te laten nagaan wanneer zij zich gekwetst voelden en aangetast in hun waardigheid (beledigingen, vernederingen,) of we kunnen andere voorbeelden aanreiken die getuigen van een miskennen van de menselijke waardigheid.
- Als we die situaties niet alleen (theoretisch) inventariseren en bespreken, maar als de leerlingen ze ook kunnen ervaren, leren ze dat het respect voor de menselijke waardigheid elementair en universeel is en dat het een voorwaarde is voor vrijheid, gerechtigheid en vrede in de wereld zoals de eerste paragraaf van de preambule van de UVRM stelt.
- Om de leerlingen te laten ervaren wat er gebeurt bij een gebrek aan respect voor de menselijke waardigheid kan gewerkt worden met foto's, films of verhalen over apartheid, over de holocaust of discriminatie.
- Of je kan ook een bezoek brengen aan [een on-line tentoonstelling over Dachau](#)¹⁰.
- Voor een meer actieve ervaring kan men een educatieve wandeling organiseren met bv. [Antwerpen Averechts](#)¹¹.
- Voor een meer indringende ervaring kan een bezoek georganiseerd worden aan het [Joods museum van Deportatie en Verzet](#)¹² of aan het [fort van Breendonk](#)¹³.
- Tegelijkertijd wordt via deze activiteiten een bijdrage geleverd aan de eindtermen 5 en 6.
- Via [oefening 2](#)¹⁴ uit ons pakket 'Vormingswerk voor mensenrechten' leren leerlingen het verband tussen menselijke waardigheid, menselijke behoeften en rechten. Tracht samen met de leerlingen een inventaris te maken van menselijke behoeften die moeten ingevuld worden alvorens men van menselijke waardigheid kan spreken. Laat de leerlingen vervolgens nagaan welke rechten uit de UVRM¹⁵ overeenkomen met welke behoeften en licht toe.
- De fundamentele van de rechten uit de UVRM zijn terug te vinden in verschillende religies. De formulering van mensenrechten is immers het resultaat van een wisselwerking van culturen en religies, alle culturen en religies worstelen met dezelfde existentiële problemen (geboorte, dood, schuld, zonde, macht, seksualiteit). Elk vanuit hun eigen context hebben zij op deze vragen een antwoord geformuleerd, de mensenrechten zijn de resultanten van al deze antwoorden.
- Als voorbeeld kan men de leerlingen in de klas de 10 geboden (zie [4dalord.net](#)¹⁶ of [katholieknederland.nl](#)¹⁷) laten vergelijken met de mensenrechten. Men neemt een tekst van de 10 geboden en knipt deze uit zodat men 10 kaartjes bekomt. Deze 10 kaartjes (in een andere kleur) vermengt men met de kaartjes waarop de verschillende mensenrechten staan¹⁸. Laat

⁹ www.vormen.org/informatie/downloads/UVRM.pdf

¹⁰ www.dachau.nl/main.html

¹¹ secretariaat@antwerpenaverechts.be

¹² www.cicb.be/nl/start_dutch.htm

¹³ www.breendonk.be/nl/html/bezoek.htm

¹⁴ www.vormen.org/VormingswerkVoorMR/Oefening2.htm

¹⁵ www.vormen.org/EersteStappen/5b.htm

¹⁶ www.4dalord.net/10geboden.html

¹⁷ www.katholieknederland.nl/catechese/katholiekenkerk/index_05_11240.html

¹⁸ Hier te downloaden: www.vormen.org/DertigArtikelen/Downloads/KaartjesRechten.pdf

de leerlingen een kaartje nemen en dan rondwandelen in de klas, op zoek naar de persoon die een kaartje van een andere kleur heeft dat te maken heeft met het eigen kaartje. Een bespreking kan volgen over gelijkenissen, verschillen, zaken die niet aan bod komen in het ene of het andere.

- Ook de strijd voor de mensenrechten beperkt zich niet tot het westen. Uit de biografieën van bekende mensenrechtenvoorvechters ([Ghandi](#)¹⁹, [Martin Luther King](#)²⁰, [Mandela](#)²¹) blijkt de focus op menselijke waardigheid. De kern van de mensenrechten is daarom universalistisch maar laat tegelijkertijd ruimte voor de pluraliteit van normen en waarden ('Mensenrechten tussen universaliteit en contextualisering'). Je kan de klas in groepen verdelen en hen elk één mensenrechtenvoorvechter laten kiezen. Laat hen uitzoeken voor welke mensenrechten ze opkwamen.
- Wanneer er reeds een stevige basis inzake de basisprincipes van universaliteit van mensenrechten verworven is, kan dit verder uitgediept worden aan de hand van een stellingenspel of een citatenspel. Voorzie evenveel stellingen die de universaliteit van de mensenrechten benadrukken als stellingen die het cultureel relativisme aanhangen. Door de leerlingen positie te laten kiezen voor of tegen een bepaalde stelling kan een discussie gevoerd worden. Voorbeelden van dergelijke citaten vind je onder de rubriek [citaten en links](#)²².
- Bij het werken met TERECHT!, een tentoonstellingspakket van VORMEN vzw over mensenrechten (www.vormen.org/Terecht/) behandel je meerdere eindtermen burgerzin van de 2^e graad, waaronder deze.

NB: Een informatieve tekst over Universaliteit en Mensenrechten vind je op [onze website](#)²³.

¹⁹ www.mahatma.org.in/books/showbook.jsp?book=bg0001&link=bg&id=1&lang=en&cat=books

²⁰ www.nps.gov/malu/frames/jframes.htm

²¹ www.anc.org.za/people/mandela/

²² www.vormen.org/educatie/nieuwsbrief/Nieuwsbrief-2-10.html#Anchor-49575

²³ www.vormen.org

EINDTERMEN 4 EN 7

EINDTERM 4

Leerlingen kunnen voorbeelden geven dat mensenrechten van iedereen voortdurende aandacht en inspanningen vergen en een dynamisch gegeven zijn.

EINDTERM 7

Leerlingen hebben belangstelling en respect voor mensenrechten en zijn bereid zich actief en opbouwend in te zetten voor hun eigen rechten en die van anderen.

Mensenrechten ontstaan niet vanzelf en het is een opdracht van iedereen om actief voor mensenrechten op te komen. Die boodschap vinden we ook terug in de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens (zie de laatste paragraaf van de preambule) en in het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten en het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (eveneens de laatste paragraaf van de preambule).²⁴

- Leerlingen bewustmaken van het dynamische karakter van mensenrechten en de invloed van mensenrechtenvoorvechters door de eeuwen heen kan door terug te kijken op **de geschiedenis van de mensenrechten**²⁵.
- Aan de hand van een mensenrechten-tijdlijn kan je actief en inhoudelijk werken rond mensenrechten. Haal informatie over de bekendste voorvechters uit de tijdlijn, verdeel de klas in groepjes en laat elke groep een mensenrechtenactivist kiezen/trekken. De leerlingen zoeken vervolgens in groep op internet informatie en een foto op over 'hun mensenrechtenvorvechter'. In de klas hang je een ruwe tijdlijn op. Na een korte voorstelling van de informatie die de leerlingen op internet vonden, kan je de tijdlijn hiermee aanvullen.
- Door het voorbeeld van **Gandhi**²⁶ aan te halen, kan je de kracht van actie duidelijk maken.
- Het dynamische karakter van mensenrechten illustreren kan ook aan de hand van **de 3 generaties van mensenrechten**²⁷ die al bij de bespreking van eindterm 2 aan bod kwamen. Ook nu nog spelen mensenrechtenvorvechters een belangrijke rol in het verdedigen, toepassen en promoten van mensenrechten. **Oefening 6**²⁸ uit de bundel 'Vormingswerk voor mensenrechten' laat de leerlingen via een verhaal kennismaken met de hedendaagse mensenrechtenheldin Wangari Maathai.
- Op nationaal en internationaal niveau zijn er ook allerlei organisaties die opkomen voor mensenrechten. Voorbeelden zijn: **Amnesty International**²⁹, **ATD Vierde Wereld**³⁰, **Human Rights Watch**³¹, **Liga voor Mensenrechten**³², **Unicef**³³, **11.11.11**³⁴. Deze en vele andere organisaties bieden mogelijkheden om concrete en actieve engagementen aan te gaan individueel of in groep.
- Voorbeelden uit de actualiteit lenen zich uitstekend tot het concretiseren van bepaalde thema's: op momenten dat het misloopt met mensenrechten kan je trachten na te gaan waar welke verantwoordelijkheden liggen en hoe mensenrechten-organisaties hierop reageren. In de workshop **Wat zou jij doen?**³⁵ vind je hier een voorbeeld van.
- Je kan de leerlingen ook voorbeelden geven van personen of groepen in eigen land die actie voerden voor bepaalde rechten. Als project zouden de leerlingen opzoekingswerk kunnen

²⁴ Download hier de volledige tekst van de UVRM www.vormen.org/informatie/downloads/UVRM.pdf.

²⁵ www.vormen.org/KomNUop/MensenrechtenHistOverzicht.html

²⁶ www.vormen.org/EersteStappen/KrachtVanActie.htm

²⁷ www.vormen.org/EersteStappen/1a.htm#R5

²⁸ www.vormen.org/VormingswerkVoorMR/Oefening6.htm

²⁹ www.aivl.be

³⁰ www.atd-quartmonde.org/europe/be/be_nl/index.html

³¹ www.hrw.org

³² www.ligavoormensenrechten.be

³³ www.unicef.be

³⁴ www.11.be

³⁵ www.vormen.org/EersteStappen/WatZouJijDoen.htm

doen over deze persoon of deze groep en een poster, verhaal of toneelstuk kunnen maken om te tonen wat ze hebben geleerd.

- Aansluitend bij de concrete leefwereld van kinderen en jongeren kan je ook gebruikmaken van de workshop **Positieve actie voor mensenrechten**³⁶ waarin de leerlingen het verband leren zien tussen individuele verantwoordelijkheden en mensenrechten in het dagelijkse leven. Dat tegenover elk recht een verantwoordelijkheid staat, ontdekken de leerlingen zelf via de workshop **rechten en verantwoordelijkheden**³⁷.
- Tenslotte staan er op onze website nog een heleboel tips om **zelf actie te voeren voor mensenrechten**³⁸ en ook allerlei **actiemogelijkheden op het internet**³⁹ kan je daar terugvinden.
- Bij het werken met TERECHT!, een tentoonstellingspakket van VORMEN vzw over mensenrechten (www.vormen.org/Terecht/) behandel je meerdere eindtermen burgerzin van de 2^e graad, waaronder deze.

³⁶ www.vormen.org/DertigArtikelen/PositieveActie.htm

³⁷ www.vormen.org/EersteStappen/RechtenVerantw.htm

³⁸ www.vormen.org/KomNUop/Actie.html

³⁹ www.vormen.org/links/Themas/Actiemogelijkheden.htm

EINDTERM 6

De leerlingen herkennen vooroordelen en discriminerend optreden bij zichzelf, bij anderen en in de media.

Hoe kunnen we rond deze eindterm werken in onze klas of met onze school?

Hoe en wanneer kwamen we terecht in een samenleving waarin culturele verscheidenheid een feit is? **Het eerste hoofdstuk**⁴⁰ van het educatieve pakket 'Allemaal Anders' schetst bondig de evolutie en de achtergronden van de verschillende migrantenstromen die ons land en andere westerse landen kenden vanaf de jaren '50. Ook wordt uitgelegd hoe later het **economische onevenwicht tussen Noord en Zuid**⁴¹ zorgde en nog steeds zorgt voor een ander soort migratie. De laatste 10 jaar ontstond er ook een vluchtelingenstroom vanuit Oost-Europa ten gevolge van het conflict in ex-Joegoslavië.

De aanwezigheid van migranten en vluchtelingen in België leidt tot een **toegenomen culturele verscheidenheid**⁴². Omdat we soms moeilijk met al die verscheidenheid kunnen omgaan, gaan we groepen mensen over dezelfde kam scheren (*stereotyperen*) of zeggen we dingen over groepen mensen alvorens de tijd te nemen om ze écht te leren kennen (*vooroordelen*). Vaak gaan we er vanuit dat onze cultuur sowieso de beste is (*etnocentrisme*), dat er zoiets bestaat als goede en slechte rassen (*racisme*) of zijn we bang voor vreemdelingen en hun cultuur (*xenofobie*). Wanneer vooroordelen tot gevolg hebben dat bepaalde groepen mensen een andere (veelal slechtere) behandeling krijgen, is er sprake van *discriminatie*.

In het pakket 'Allemaal anders, allemaal gelijk'⁴³ vind je een heel aantal activiteiten om de juiste sfeer te scheppen, de communicatie te verbeteren, de beeldvorming, kennis of attitudes onder de loep te nemen, enz. We selecteerden hier een aantal activiteiten die te maken hebben met beeldvorming en/of met rationele achtergronden.

In de activiteiten **Antonio en Ali**⁴⁴, **Portretten**⁴⁵ en **Wereldverhalen**⁴⁶ wordt op een creatieve wijze nagegaan waar (stereotype) beelden over mensen van een andere cultuur vandaan komen. In de activiteit **Eerste indrukken**⁴⁷ gaan we na hoe zo'n eerste indruk ontstaat en in **Cultionary**⁴⁸ ervaren leerlingen zelf op een luchtige manier hoe ze stereotypen gebruiken om te communiceren. Na het nastreven van inzicht in het functioneren van stereotypen en vooroordelen kan men de leerlingen zelf laten ervaren hoe het voelt om het slachtoffer te zijn van vooroordelen, racisme en/of discriminatie via de activiteiten **Etiketten**⁴⁹, **De regels van het spel**⁵⁰ en **Euromoppen tappen**⁵¹. Bij deze activiteiten dient men wel vooraf na te gaan of de groep hier sterk genoeg voor is en/of de activiteit niet kwetsend werkt t.a.v. bepaalde personen. In de activiteit **Een vreemde eend in de bijt**⁵² ervaren leerlingen hoe het voelt om deel uit te maken van een minderheid. De rol van de media bij het creëren van stereotypen (door de voorstelling van minderheden) kunnen we ontdekken via de activiteit **Vooringenomen media**⁵³. Via de methodiek **Wat zie je**⁵⁴ kan je nagaan hoe foto's gebruikt worden in de berichtgeving, en welke gevolgen dat heeft voor het bevestigen van stereotypen en het stimuleren van vooroordelen. In een multiculturele (klas)groep kan gewerkt worden rond etnocentrisme aan de hand van de activiteiten **Persoonlijke helden**⁵⁵ en **De Tijdlijn**⁵⁶.

⁴⁰ www.vormen.org/AllemaalAnders/DeelAHfdst1.htm#realiteit

⁴¹ www.vormen.org/AllemaalAnders/DeelAHfdst1.htm#noordzuid

⁴² www.vormen.org/AllemaalAnders/DeelAHfdst2.htm#Anchor-Van-47857

⁴³ www.vormen.org/AllemaalAnders/

⁴⁴ www.vormen.org/AllemaalAnders/AntonioAli.htm

⁴⁵ www.vormen.org/AllemaalAnders/Portretten.htm

⁴⁶ www.vormen.org/AllemaalAnders/Wereldverhalen.htm

⁴⁷ www.vormen.org/AllemaalAnders/Eerstelndrukken.htm

⁴⁸ www.vormen.org/AllemaalAnders/Cultionary.htm

⁴⁹ www.vormen.org/AllemaalAnders/Etiketten.htm

⁵⁰ www.vormen.org/AllemaalAnders/DeRegels.htm

⁵¹ www.vormen.org/AllemaalAnders/Wedstrijdje.htm

⁵² www.vormen.org/AllemaalAnders/EenVreemde.htm

⁵³ www.vormen.org/AllemaalAnders/Vooringenomen.htm

⁵⁴ www.vormen.org/AllemaalAnders/WatZieJe.htm

⁵⁵ www.vormen.org/AllemaalAnders/Persoonlijke.htm

Naast het bewust worden van alle facetten van beeldvorming, stereotypen en vooroordelen, is ook het aankaarten van objectieve en rationele achtergronden van diversiteit en de migranten- en vluchtelingthematiek belangrijk. Via het stellingenspel **Aan welke kant sta jij**⁵⁷ wordt het zelfbewustzijn van de deelnemers aangewakkerd maar kan je tegelijkertijd ook als leerkracht nagaan welke posities leerlingen innemen t.a.v. thema's die te maken hebben met stereotypen, vooroordelen en racisme. De culturele verscheidenheid in onze maatschappij is een feit. Leerlingen kunnen dit zelf nagaan in de werkvorm **Verscheidenheid ontdekken**⁵⁸. Wanneer je leerlingen hun **stamboom**⁵⁹ laat opmaken, zullen sommigen tot hun verbazing merken dat ook zij afstammen van mensen die een andere taal spraken of afkomstig zijn van een ander land. De begrippen 'ras' en 'nationale cultuur' worden aldus gerelativeerd. Door na te gaan in welke sociaal-economische omstandigheden we onze **kindertijd**⁶⁰ doorbrachten, wordt gewerkt aan de invloed van die factoren op de ontwikkeling. In **De weg naar ontwikkeling**⁶¹ wordt ingegaan op Noord-Zuidrelaties en de samenhang met ongelijkheid en het thema vluchtelingen. Wanneer we nagaan welke **toekomstdromen**⁶² wij hebben, merken we dat die meestal niet zo heel erg verschillen. De geïnventariseerde dromen geven zicht op welke motieven mensen leiden om te vluchten en elders een bestaan op te bouwen.

Bij het werken met TERECHT!, een tentoonstellingspakket van VORMEN vzw over mensenrechten (www.vormen.org/Terecht/) behandel je meerdere eindtermen burgerzin van de 2^e graad, waaronder deze.

⁵⁶ www.vormen.org/AllemaalAnders/DeTijdljn.htm

⁵⁷ www.vormen.org/AllemaalAnders/AanWelkeKant.htm

⁵⁸ www.vormen.org/AllemaalAnders/Verscheidenheid.htm

⁵⁹ www.vormen.org/AllemaalAnders/Levensboom.htm

⁶⁰ www.vormen.org/AllemaalAnders/MijnKindertijd.htm

⁶¹ www.vormen.org/AllemaalAnders/DeWegNaar1.htm

⁶² www.vormen.org/AllemaalAnders/Dromen.htm

EINDTERMEN 8 & 15

Eindterm 8: de leerlingen hebben kritische belangstelling voor de behandeling van de mensenrechtenthematiek in de media.

Eindterm 15: de leerlingen spannen zich in om voorstellen of argumenten genuanceerd te benaderen.

Hoe kunnen we rond deze eindterm werken in onze klas of met onze school?

Beelden hebben een belangrijke invloed op ons. Welk beeld of stuk van een beeld wij willen of kunnen zien, bepaalt voor een groot deel het idee dat wij ons over een bepaald onderwerp vormen. In de activiteit 'elk beeld vertelt een ander verhaal'⁶³ ervaren we hoe sterk ons idee over een thema afhangt van het beeld dat we daarover al dan niet te zien krijgen. De **media** hebben een grote impact op onze beeldvorming met betrekking tot uiteenlopende onderwerpen en zeker tot zaken die zich elders, ver van ons gezichtsveld afspelen. In de activiteit 'Wat zie je?'⁶⁴ merken we hoe de media vooroordelen en stereotypen via foto's kunnen bestendigen of hoe zij beelden kunnen gebruiken en misbruiken om informatie te verspreiden of emotionele reacties op te roepen.

Als je meer tijd hebt, kan je samen met de leerlingen de massamedia over een langere periode - een week, een maand of enkele maanden - analyseren via de activiteit 'vooringenomen media'⁶⁵. Bij vaststelling van misbruiken kunnen de leerlingen hun verantwoordelijkheid opnemen en overgaan tot actie door brieven te schrijven naar de betreffende redacties. In de activiteit 'kranten'⁶⁶ laat je de leerlingen aan de hand van een kritische vragenlijst en de nodige kranten, berichten vergelijken en beoordelen. Dit kan zeer eenvoudig door te kijken naar de ruimte (oppervlakte) die een bepaald bericht in beslag neemt in de verschillende media en de pagina waarop het al dan niet een plaats krijgt.

Bijkomend kunnen ze volgende **checklist** afgaan:

- tracht de journalist objectief te berichten?
- laat hij/zij verschillende standpunten aan bod komen?
- insinueert de reporter bepaalde zaken?
- worden er dingen veralgemeend?
- wat is de teneur van het stuk?
- maakt de redacteur impliciete beschuldigingen zonder bewijs of argumenten?

Aan de hand van de activiteit 'het maken van het nieuws'⁶⁷ kunnen de leerlingen zelf oefenen in **objectieve berichtgeving** en de mate van objectiviteit van berichtgeving ook nagaan voor andere media dan kranten. We kunnen de leerlingen ook specifiek laten analyseren in welke context mensenrechten aan bod komen in het nieuws. Spijtig genoeg vinden we vaak voorbeelden van **misbruik van mensenrechtenargumenten** terug in de media. Mensen-rechten worden dan louter als argument gebruikt om andere doelstellingen te bereiken. Zo roepen sommige regeringen mensenrechtenschendingen bijvoorbeeld in ter rechtvaardiging van militaire interventies. Een genuanceerde benadering noopt ons dan de vraag te stellen of de beoogde vooruitgang op vlak van bepaalde mensenrechten wel in verhouding staat tot de mensenrechtenschendingen (op vlak van welzijn, veiligheid, milieu,...) die hiervoor nodig zijn.

Tegelijkertijd kan je nagaan in hoeverre mensenrechten als argument misbruikt worden, door te analyseren of diegene die 'mensenrechten' als argument hanteert, die mensenrechten zelf wel consequent respecteert.

Bij een kritische benadering van de media hoort ook een bewustmaking inzake de verschillende mechanismen van **censuur** die werkzaam kunnen zijn. Leerlingen kunnen dit zelf ervaren in de werkvorm 'laat me spreken'⁶⁸.

⁶³ www.vormen.org/AllemaalAnders/ElkBeeld.htm

⁶⁴ www.vormen.org/AllemaalAnders/WatZieJe.htm

⁶⁵ www.vormen.org/AllemaalAnders/Vooringenomen.htm

⁶⁶ www.vormen.org/EersteStappen/2c.htm#R93

⁶⁷ www.vormen.org/AllemaalAnders/HetMaken.htm

⁶⁸ www.vormen.org/EersteStappen/LaatMeSpreken.htm

Vaak zien en horen we vooral het **slechte nieuws** in de media, via de activiteit 'rechten in het nieuws'⁶⁹, benaderen we de media op een meer gestructureerde wijze waardoor zowel hoopvolle als negatieve berichten zichtbaar worden.

Indien je de leerlingen actief en langer wil laten werken aan mensenrechten en de media dan kan je overwegen om een **mensenrechtenmuurkrant** te maken. De activiteit 'mensenrechtennieuws'⁷⁰ is een voorbeeld van een project waarin de kennis en vaardigheden die aan bod kwamen in vorige activiteiten doelgericht worden aangewend. Het project duurt minimum enkele weken maar kan evengoed uitgroeien tot een permanente mensenrechtenkrant met een eigen redactie, fotografen en reporters.

Bij het werken met TERECHT!, een tentoonstellingspakket van VORMEN vzw over mensenrechten (www.vormen.org/Terecht/) behandel je meerdere eindtermen burgerzin van de 2^e graad, waaronder deze.

⁶⁹ www.vormen.org/EersteStappen/RechtenInHetNieuws.htm

⁷⁰ www.vormen.org/EersteStappen/Mensenrechtennieuws.htm

EINDTERMEN 9 TOT 16: KLASACTIVITEITEN

We zullen hier enkele suggesties aanreiken voor een aanpak in de klas voor eindtermen 9 tot en met 16. Dit zijn de vakoverschrijdende eindtermen m.b.t. 'actief burgerschap en besluitvorming'. Verder bespreken we suggesties om ook buiten de klasmuren aan deze eindtermen te werken.

<p>Eindterm 9: <i>De leerlingen kunnen besluitvorming op reële schoolse situaties toepassen.</i></p> <p>Eindterm 10: <i>De leerlingen oefenen inspraak en participatie in de school en beargumenteren het belang ervan ook in andere organisatievormen.</i></p> <p>Eindterm 11: <i>De leerlingen kunnen meerderheids- en minderheidsstandpunten onderscheiden en benoemen.</i></p> <p>Eindterm 12: <i>De leerlingen kunnen rechten en plichten in een concrete situatie uitleggen.</i></p> <p>Eindterm 13: <i>De leerlingen kunnen verschillende belangen op korte en langere termijn afwegen.</i></p> <p>Eindterm 14: <i>De leerlingen spannen zich in om de belangstelling, de standpunten en de argumenten van anderen te respecteren.</i></p> <p>Eindterm 15: <i>De leerlingen spannen zich in om voorstellen of argumenten genuanceerd te benaderen.</i></p> <p>Eindterm 16: <i>De leerlingen voelen zich aangesproken om binnen en buiten de school verantwoordelijkheid op te nemen en deel te nemen aan allerlei initiatieven.</i></p>
--

Hoe kunnen we in de klas rond deze eindtermen werken?

In de activiteit **rechten en verantwoordelijkheden**⁷¹ gaan leerlingen na welke rechten belangrijk zijn in de klas, op school en thuis. Enerzijds krijgt iedereen de kans om rechten naar voren te schuiven, maar anderzijds moeten ze ook nagaan welke verantwoordelijkheden of plichten bij die rechten horen (VOET BZ 12). Zo leren leerlingen dat we maar over onze rechten kunnen beschikken in de mate dat we ook elkaars rechten respecteren. Uiteindelijk bekomen we een lijst van (klasse-)rechten en verantwoordelijkheden die een levend document kan worden. Deze lijst kunnen we ophangen in de klas en vervolgens afspreken dat iedereen voorstellen kan doen om de lijst aan te vullen. Enige voorwaarde is dat de toegevoegde rechten geen afbreuk doen aan reeds aanwezige rechten (mensenrechten zijn onderling afhankelijk, VOET BZ 2). Uiteraard kan er discussie ontstaan over welke rechten de belangrijkste zijn; dit is een goede oefening om te leren luisteren naar elkaar. Bovendien leren ze ook de belangstelling, standpunten en argumenten van anderen te respecteren en genuanceerd te benaderen (VOET BZ 14 en 15). Het recht op een eigen mening kan echter niet zover gaan dat er dingen gezegd worden die de rechten van anderen schaden. Ook dat verwijst naar de verantwoordelijkheid binnen een recht (van vrije meningsuiting).

Een heleboel klasactiviteiten sluiten aan bij de VOET BZ 14 en 15 en na enkele **gespreks- en luistertips**⁷² en een bondige **training in leren luisteren**⁷³ kan je aan de slag. Je kan werken met een **stellingenspel**⁷⁴, de activiteit **Wat zou jij doen**⁷⁵, **Mensenrechten in conflict met elkaar**⁷⁶ of **Mignonette**⁷⁷ om te leren discussiëren en meningen te uiten. Deze vaardigheden komen eveneens aan bod in de activiteiten **Behoeften, rechten en menselijke waardigheid**⁷⁸ en **Het denkbeeldige land**⁷⁹ waarbij gediscussieerd wordt over wat elementaire behoeften zijn en welke rechten belangrijk zijn in de klas, de school of de maatschappij. In de activiteit **Mensenrechten op een onbewoond eiland**⁸⁰ oefenen de leerlingen zich in het maken van belangrijke keuzes. De activiteiten **Wat nu!**⁸¹ en **Op kamp**⁸² brengen

⁷¹ www.vormen.org/EersteStappen/RechtenVerantw.htm

⁷² www.vormen.org/EersteStappen/KaartenActiefLuisteren.htm

⁷³ www.vormen.org/EersteStappen/ActiefLuisteren.htm

⁷⁴ www.vormen.org/AllemaalAnders/AanWelkeKant.htm

⁷⁵ www.vormen.org/EersteStappen/WatZouJijDoen.htm

⁷⁶ www.vormen.org/DertigArtikelen/MensenrechtenConflict.htm

⁷⁷ www.vormen.org/EersteStappen/Mignonette.htm

⁷⁸ www.vormen.org/VormingswerkVoorMR/Oefening2.htm

⁷⁹ www.vormen.org/EersteStappen/DenkbeeldigLand.htm

⁸⁰ www.vormen.org/DertigArtikelen/OnbewoondEiland.htm

⁸¹ www.vormen.org/EersteStappen/WatNu.htm

⁸² www.vormen.org/EersteStappen/OpKamp.htm

de leerlingen in situaties waarbij ze in groep beslissingen moeten nemen en probleemoplossend moeten werken (zie ook VOET - **Sociale Vaardigheden**⁸³).

De activiteit **Positieve actie**⁸⁴ toont aan dat er zich dagelijks concrete mogelijkheden voordoen in de leefwereld van de leerlingen om zich in te zetten voor mensenrechten. Ze kan de aanleiding vormen om dit ook effectief te doen. En natuurlijk kunnen de voorbeelden en verhalen van **mensenrechtenvoorvechters**⁸⁵ en hun strijd stimulerend werken (VOET BZ 16). Deze klasactiviteiten kunnen een eerste aanzet vormen om zelf verantwoordelijkheid op te nemen. Met de verkiezingen in aantocht wordt echter des te meer duidelijk dat participatie niet ophoudt bij de klas- of schoolmuren. Maar daarover leest u meer in onze volgende nieuwsbrieven.

Bij het werken met TERECHT!, een tentoonstellingspakket van VORMEN vzw over mensenrechten (www.vormen.org/Terecht/) behandel je meerdere eindtermen burgerzin van de 2^e graad, waaronder deze.

⁸³ www.ond.vlaanderen.be/dvo/secundair/2degraad/vakoverschrijdend/eindtermen/socialevaardigheden.html

⁸⁴ www.vormen.org/DertigArtikelen/PositieveActie.htm

⁸⁵ www.vormen.org/links/Themas/Mensenrechtenactivisten.htm

EINDTERMEN 9 TOT 16: SCHOOLACTIVITEITEN

Hierboven behandelden we enkele mogelijkheden om in de klas te werken aan de eindtermen m.b.t. 'actief burgerschap en besluitvorming'. Nu zullen we enkele suggesties aanreiken om ook **buiten de klasmuren** aan deze eindtermen te werken.

Hoe kunnen we rond deze eindtermen werken in de school?

De vakoverschrijdende eindtermen kan je per definitie niet opsluiten in één vak, noch beperken tot **kennisoverdracht** (educatie **over** mensenrechten⁸⁶). Dit geldt des te meer voor de vakoverschrijdende eindtermen (VOET) mbt 'actief burgerschap en besluitvorming'. Al deze VOET en de bijhorende tips en methodieken hangen eveneens sterk samen met de VOET Sociale Vaardigheden. De subthema's van het laatstgenoemde thema geven dat al aan:

- interactief competent worden,
- communicatieve vlotheid verwerven,
- zorg dragen voor relaties,
- in groep probleemoplossend samenwerken.

De VOET mbt 'actief burgerschap en besluitvorming' worden bovendien best niet alleen via klasactiviteiten nagestreefd. Meer nog dan andere eindtermen bestrijken deze **attitudes en vaardigheden** (educatie **voor** mensenrechten) die het best geoefend worden in een zo reëel mogelijke context. De school is de *oefenmaatschappij* bij uitstek voor leerlingen en biedt enorm veel kansen om via concrete situaties aan deze eindtermen te werken. Op een democratische wijze klasafspraken maken of samenwerken aan een project (bv. een mensenrechtenkrant schrijven of een mondiale dag organiseren) vormen reeds kleinschalige initiatieven om te oefenen in besluitvorming en participatie.

Als leerkrachten de deelname van leerlingen aan **de leerlingenraad** stimuleren en ervoor zorgen dat ze er goed verslag over (leren) uitbrengen, krijgen alle leerlingen op school de kans om te zien hoe besluitvorming werkt in een context die hen aanbelangt (VOET 9 en 10). Een goed verslag behelst de te nemen en genomen beslissingen, de discussies, de argumenten die gehanteerd werden, de resultaten van participatie,...

De leerlingen oefenen zich zo in inspraak en participatie; ze maken kennis met meerderheids- en minderheidsstandpunten (VOET 11); ze leren verschillende belangen afwegen (VOET 13) en ervaren wat het betekent om zelf verantwoordelijkheid op te nemen (VOET 16).

Tips voor goedwerkende leerlingenraden vind je op [de website van Kleurrijk Vlaanderen](#)⁸⁷.

Ook in de nog op te richten **schoolraden** liggen er kansen om te werken aan een actieve participatie van o.a. leerlingen aan het schoolgebeuren. Het participatiedecreet verplicht alle scholen om zo'n schoolraad te installeren.

Maar participatie hoeft niet altijd te verlopen via een vertegenwoordigende raad. Volgens het Steunpunt Leerlingenparticipatie kunnen leerlingen in een eerste fase vaak makkelijker gemotiveerd worden tot **individuele participatiemogelijkheden**. Activiteiten en instrumenten als: 'vrije schoolmicro', 'klankbordgroepen', een *praatlunch* tussen leerlingen en directie, een *schoolkrant*, *radiuitzendingen*, *vertrouwensleerlingen*, *ideeënbus*sen kunnen hierbij gehanteerd worden.

Essentieel is wel dat de school **een visie inzake participatie** ontwikkelt, omdat je met los van elkaar staande projectjes geen grote, reële invloed van leerlingen op het schoolbeleid kan realiseren. Er blijkt ook een duidelijke samenhang te bestaan tussen participatie in de klas en participatie in de gehele school; het ene kan blijkbaar niet zonder het andere.

*'Een school die ver staat in de ene participatievorm,
heeft hoogstwaarschijnlijk ook aandacht voor de andere vormen.'*
(Chico Detrez, coördinator van het **Steunpunt Leerlingenparticipatie**⁸⁸)

Uit '**Participatie op school**'⁸⁹, brochure van Project **Kleurrijk Vlaanderen**⁹⁰ (Departement Coördinatie, afdeling Beleidscoördinatie, Onderwijs, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap).

⁸⁶ www.vormen.org/EersteStappen/1b.htm

⁸⁷ www.kleurrijkvlaanderen.be/showpage.asp?iPageID=993

⁸⁸ www.leerlingenparticipatie.be

⁸⁹ www.kleurrijkvlaanderen.be/showpage.asp?iPageID=993

Praktijkvoorbeelden van participatie op school vind je verzameld bij [SCHOOLdirect](#)⁹¹ en meer info over participatie in het algemeen is te vinden bij de [Vlaamse Scholierenkoepel](#)⁹² en bij het [Steunpunt Leerlingenparticipatie](#)⁹³.

Mensenrechtencultuur

Net zoals er bij het werken aan vaardigheden, attitudes en kennis voor actief burgerschap idealiter een participatieve schoolcultuur heerst, zo impliceert het succesvolle nastreven van de VOET BZ dat er een **mensenrechtencultuur** op school is. Mensenrechteneducatie is immers niet alleen educatie **over** mensenrechten (kennisoverdracht), maar ook **voor** mensenrechten (attitudes en waardenoverdracht) en **door** mensenrechten. In de leeromgeving moeten de waarden die men wil overbrengen dus ook concreet worden toegepast.

Om na te gaan in welke mate op school een mensenrechtencultuur heerst, kan je de **mensenrechtentemperatuur**⁹⁴ meten. De thermometer evalueert allerlei aspecten van het schoolbeleid en gebruikt daartoe criteria vanuit de **Universele Verklaring**⁹⁵ en het **Kinderrechtenverdrag**⁹⁶. Het instrument heeft geen wetenschappelijke pretentie, maar kan sensibiliserend werken, knelpunten aan het licht brengen en de aanleiding vormen om werk te maken van een actieplan met verbeterpunten.

Ook buiten de school

Uiteraard liggen de uiteindelijke doelstellingen van deze eindtermen **ook buiten de school**. Ook daar zijn er vele mogelijkheden om verantwoordelijkheid te nemen en te participeren. Denk maar aan jeugdhuisen, jeugdverenigingen, **mensenrechtenorganisaties**⁹⁷ (in brede zin),... het gehele maatschappelijk middenveld.

Onderzoek⁹⁸ toonde aan dat een actieve participatie vanaf jonge leeftijd in dit maatschappelijke middenveld de ontwikkeling bevordert van democratische waarden en vaardigheden (die net in het kader van de VOET BZ dienen te worden nagestreefd). Misschien is het nuttig om na te gaan of we de leerlingen via de school met dit rijke aanbod kunnen laten kennismaken. Bijvoorbeeld door leerlingen te laten vertellen over de organisaties waar zij lid van zijn. Een andere mogelijkheid is externe organisaties te betrekken bij klas- en schoolactiviteiten.

De voorbije verkiezingen herinnerden ons er nog maar eens aan dat het werken aan bovengenoemde VOET onontbeerlijk is om tot een zinvolle participatie komen op latere leeftijd. Ze stimuleren de leerlingen om nu reeds de politieke wereld te leren kennen, de discussie te volgen en geïnteresseerd te geraken.

⁹⁰ www.kleurrijkvlaanderen.be

⁹¹ www.ond.vlaanderen.be/schooldirect/bl0203/PV_participatie.htm

⁹² www.vsknet.be

⁹³ www.leerlingenparticipatie.be

⁹⁴ www.vormen.org/educatie/MRthermometer.html

⁹⁵ www.vormen.org/informatie/downloads/UVRM.pdf

⁹⁶ www.vormen.org/informatie/downloads/kinderrechtenverdrag.pdf

⁹⁷ www.vormen.org/links/links-organisaties.html

⁹⁸ www.ond.vlaanderen.be/schooldirect/bijlagen0102/elchardus.htm

EINDTERMEN 9 TOT 16: BUITENSCHOOLSE ACTIVITEITEN

We bespreken hier een aantal mogelijkheden om ook buiten de schoolmuren en -uren iets te leren over mensenrechten.

Onderstaande suggesties - die niet de pretentie hebben volledig te zijn - kunnen dienen als tip voor:

- een leerrijke klasuitstap;
- een vakantieactiviteit voor de leerlingen (en evt. hun ouders)
- een activiteit voor jezelf, je gezin en/of vrienden.

Je kan natuurlijk ook altijd zelf op prospectie gaan, voor veel van deze activiteiten geniet je immers van reducties met [de lerarenkaart](#)⁹⁹.

Welke activiteiten buiten de school zijn geschikt om te werken aan de eindtermen burgerzin?

Oorlog en vrede, holocaust en verzet

Getuigenissen en verhalen van mensenrechtenschendingen (VOET BZ 5) kunnen helpen inzien dat mensenrechten fundamentele rechten zijn die de menselijke waardigheid waarborgen. Het is vaak pas na het zien van toestanden van menselijke onwaardigheid (waar deze schendingen toe leiden) dat we dit belang écht ten gronde beseffen.

- In het [Joods Museum van Deportatie en Verzet](#)¹⁰⁰ zien we hoe in het verleden mensenrechtenschendingen in ons eigen land leidden tot mensenwaardige toestanden. Tegelijkertijd maken we er ook kennis met verhalen over mensen die hun leven riskeerden om dit onrecht ongedaan te maken (VOET BZ 4).
- Ook in het gedenkteken van [Breendonk](#)¹⁰¹ kan je een indringende ervaring opdoen van de verschrikkingen van foltering, executies, gevangenschap in onmenselijke omstandigheden etc.
- In [In Flanders Fields](#)¹⁰² leer je over het verloop van de oorlog maar tevens over de ellende en de gruwel die ermee gepaard gaan. Je maakt kennis met het levensverhaal van concrete mensen die schuilgaan achter 'de gesneuvelde', 'de gewonde' of 'de soldaat', verhalen die vaak niet in de krant of de geschiedenisboeken voorkwamen (VOET BZ 8). Je kan er ook meer leren over de gevolgen van een oorlog voor de rest van de maatschappij.
- Meer over de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog en over de onrechtvaardigheid en de discriminaties die ermee gepaard gingen kom je te weten in het Vredesmuseum bij de [IJzertoren](#)¹⁰³.

Pas na het beseffen van *het belang* van mensenrechten kunnen we komen tot *belangstelling* en *respect* voor mensenrechten (VOET BZ 7).

⁹⁹ www.lerarenkaart.be

¹⁰⁰ www.cicb.be

¹⁰¹ www.breendonk.be

¹⁰² www.inflandersfields.be/default2.htm

¹⁰³ www.ijzertoren.org/basisframeset.htm

Andere culturen en religies

Onwetendheid vormt een voedingsbodem voor stereotype denkbeelden en ook vooroordelen ontstaan vanuit een gebrek aan kennis. Een kennismaking met andere culturen en religies is dus niet alleen boeiend op zich, maar kan ook helpen om stereotypen en vooroordelen minder kansen te geven (VOET BZ 6).

- In het **Etnografisch Museum**¹⁰⁴ te Antwerpen wordt de leef- en denkwereld geschetst van bekende en minder bekende culturen uit verschillende continenten, aan de hand van kunst- en gebruiksvoorwerpen.
- **Het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika**¹⁰⁵ leert ons de natuur en cultuur kennen van Midden-Afrika. Maar ook de koloniale geschiedenis van België komt aan bod. Het museum op zich vormde vroeger zelf een voorbeeld van ethnocentrisme en vooroordelen in de wijze waarop het andere culturen presenteerde. Momenteel wordt de aanpak uit het verleden kritisch benaderd en werkt men aan een hervorming.

Andere culturen en religies vinden we niet alleen in musea terug maar ook levend en wel op straat. Verscheidene organisaties verzorgen op aanvraag boeiende **thematische wandelingen** voor groepen.

- in Antwerpen kan je terecht bij **Antwerpen Averechts vzw**¹⁰⁶ of (mail naar secretariaat@antwerpenaverechts.be)
- in Brussel bij **Brukselbinnenstebuiten**¹⁰⁷
- in Gent bij het **Vredeshuis**¹⁰⁸

School Zonder Racisme¹⁰⁹ kan voor jouw klas een **alternatieve schoolreis** organiseren. Wil je kennismaken met andere godsdiensten dan kan je bv. een bezoek aan een moskee overwegen. Ook het **Beringse Mijnmuseum**¹¹⁰ organiseert dergelijke bezoeken.

Jongeren die zich even willen onderdompelen in een andere cultuur uit een ver oord, vinden hun gading bij een hele schare **avontuurlijke reisorganisaties** die verantwoorde interculturele ontmoetingen aanbieden.

Sociale rechten en strijd, vroeger en nu

Naast de geschiedenis van de steenkoolmijnen in België, leer je in het **Beringse Mijnmuseum**¹¹¹ ook meer over de sociale context waarbinnen de ontginning plaatsvond. Ook een bezoek aan het **Museum voor Industriële Archeologie en Techniek**¹¹² te Gent kan ons meer bijbrengen over de industriële revolutie en over de sociale onrechtvaardigheid, zoals bv. kinderarbeid, die er mee gepaard ging (VOET BZ 5).

Wil je zelf inspiratie opdoen om te werken rond sociale rechten en sociale strijd (VOET BZ 4 en 7)? Wie was nu weer Edward Anseele of Louis Major? In hoeverre was de sociale strijd ook een strijd om politieke rechten (VOET BZ 2). In het **Instituut voor Sociale Geschiedenis**¹¹³ kan je grasduinen in kilometers archieven, tijdschriften, kranten, foto's, prenten en postkaarten maar evenzeer video's. Mogelijkheden te over om ook dit stuk mensenrechtengeschiedenis zeer concreet, aanschouwelijk en persoonlijk te benaderen.

¹⁰⁴ http://museum.antwerpen.be/etnografisch_museum/

¹⁰⁵ www.africamuseum.be/nl/indexnl.html

¹⁰⁶ www.antwerpenaverechts.be

¹⁰⁷ <http://brukselbinnenstebuiten.vgc.be>

¹⁰⁸ www.gent.be/toerisme/vredeshuis%20info.htm

¹⁰⁹ www.schoolzonderracisme.be

¹¹⁰ www.steenkool.be

¹¹¹ www.steenkool.be

¹¹² www.miat.gent.be

¹¹³ www.amsab.be

Ook nu nog zijn sociale rechten geen vaststaand gegeven, voor iedereen en overal verworven. In de plaatselijke wereldwinkel (zie [lijst met winkels](#)¹¹⁴) schuilt achter elk product een verhaal over mensen die ook nu nog vechten voor hun rechten en een menswaardig bestaan. Via zeer concrete voorbeelden kan je hier meer leren over de sociale aspecten verbonden aan de huidige wereldeconomie. De organisatie biedt bovendien mogelijkheden te over om zelf de handen uit de mouwen te steken als vrijwilliger.

Ook tijdelijke tentoonstellingen, films, theater en culturele avonden zijn vaak gelegenheden om op een andere manier te werken aan burgerzin en mensenrechten. Regelmatig de 'culturele agenda' raadplegen, biedt de mogelijkheid om geschikte voorstellingen te selecteren.

Hoeft het nog gezegd dat de opsomming van activiteiten onvolledig is. Er zijn bijna zoveel mogelijkheden om ook buiten schoolmuren en schooltijd actief te zijn rond mensenrechten, dat [artikel 24](#)¹¹⁵ uit de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens in het gedrang dreigt te komen...

¹¹⁴ www.oww.be

¹¹⁵ www.uu.nl/uupublish/homerechtsgeleer/onderzoek/onderzoekscholen/sim/instrumenten/verenigdenaties/udhr/21771_169.html#24

LINKS IVM OPVOEDEN TOT BURGERZIN

In het Nederlands

De teksten voor de eindtemen en ontwikkelingsdoelen, waaronder burgerzin, zijn te vinden op de website van de Dienst voor Onderwijsontwikkeling (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs):

<http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/secundair/1stegraad/index.htm>

<http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/secundair/2degraad/index.htm>

<http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/secundair/3degraad/index.htm>

Het doorlichtinginstrument van de inspectie secundair onderwijs voor de vakoverschrijdende eindtermen:

<http://www.onderwijsinspectie.be/SO/voet.htm>

Publicatie 'Over de grenzen. Vakoverschrijdende eindtermen in de tweede en derde graad van het secundair onderwijs' (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs):

http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/publicaties/over_de_grenzen.htm

Publicatie 'Doelen voor heel de school. Vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen':

<http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/publicaties/doelenvoorheeldeschool.htm>

Brochure 'Wegwijs in de ontwikkelingsdoelen en eindtermen voor de eerste graad van het secundair onderwijs':

<http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/publicaties/wegwijs/index.htm>

De website van het project 'De Kracht van je Stem', met informatie over het bijhorend lesmateriaal:

www.dekrachtvanjestem.be

Over de vakoverschrijdende eindtermen 'Opvoeden tot burgerzin' van de tweede graad van het Secundair Onderwijs: www.vvlg.be/termen8.htm

Idem, voor de derde graad: www.vvlg.be/termen11.htm

De webpagina's van het Vlaams Secretariaat voor het Katholiek Onderwijs over 'Opvoeden tot burgerzin':

www.vsko.be/pedthema/thema's/burgerzin/

De webpagina's van het Gemeenschapsonderwijs over burgerzin: www.rago.be/ond/ccv/lepa7.htm

Klasse over de eindtermen, inclusief de opvoeding tot burgerzin:

www.klasse.be/archieven/archieven.taf?function=detail&nr=3619

Advies van het Kinderrechtencommissariaat over de eindtermen:

www.kinderrechten.be/subsites/documenten/advies.asp

Het Vredescentrum (Antwerpen) over burgerzin: www.vredescentrum.be/vredescentrum/burgerzin.html

De organisatie Jeugd en Civisme: www.jeugdencivisme.be

Een lesplan/ICT-toepassing in het kader van de opvoeding tot burgerzin:

www.digikids.be/NL/Digikids/DK2002/apotheose/lesplannen/lesplan-17.htm

In het Engels

De Education for Democratic Citizenship website van de Raad van Europa: www.coe.int/T/E/Cultural_Cooperation/education/E.D.C/

De uitgebreide website van de Britse 'Citizenship Foundation': www.citizenshipfoundation.org/

De uitgebreide pagina links op de vorige website: www.citizenshipfoundation.org/local/links.php4

De website van CIVITAS International: www.civnet.org

Een reeks publicaties van British Council over mensenrechteneducatie en opvoeden tot burgerzin:

www.britishcouncil.org/governance/cited.htm

Een on-line 'tentoonstelling' van British Council over hetzelfde onderwerp:

www.britishcouncil.org/governance/CHRE.htm